

Ks. JERZY KOSTORZ
Opole, UO

WYCHOWANIE LITURGICZNE MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PODRĘCZNIKÓW DO NAUCZANIA RELIGII

W ostatnich latach obserwujemy wzrost prac redakcyjnych na temat podręczników do nauczania religii. Powstają nowe materiały katechetyczne. Są one odpowiedzią na potrzeby nauczania religii w gimnazjum. Kościół ma obowiązek dostosowywać pomoce katechetyczne do potrzeb uczniów, ich zainteresowań i zdolności percepcyjnych oraz do nowych trendów dydaktycznych w kształceniu ogólnym. Jednak głównym motywem w tworzeniu kolejnych podręczników do religii w gimnazjum jest zatwierdzony w 2010 r. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*¹. Ukonkretniając założenia *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* z 8 marca 2010 r., zawarto w *Programie nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach* głównie zmiany formalne, związane z opisem celów katechetycznych — wymagań, ogólnych i szczegółowych oraz korelacji z edukacją szkolną². Zapisy te obejmują różne zadania katechetyczne. Wśród nich znajduje się wychowanie liturgiczne. Zagadnienie to zasługuje na uwagę autorów podręczników do religii w gimnazjum, bowiem w wielu diecezjach młodzież gimnazjalna przygotowuje się do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Od jakości wychowania liturgicznego w znacznym stopniu zależy jakość postaw i praktyk religijnych uczniów w przyszłym, dorosłym życiu. Pamiętając o tym, podejmiemy refleksję na temat wychowania liturgicznego młodzieży gimnazjalnej w oparciu o wybrane podręczniki zgodne z programem nauczania religii z 2010 r. Kolejno zostaną omówione podręczniki wydawnictw lubelskich, dwie serie wydawnictw krakowskich i jedna seria wydawnictwa poznańskiego. Taki wybór podyktowany jest popularnością tych podręczników i ich ogólnopolskim charakterem. Korzystają z nich katecheci w różnych diecezjach w Polsce. Zanim jednak przejdziemy do refleksji na temat wychowania liturgicznego w wybranych podręcz-

¹ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.

² Interesująco pisze o tym A. ZELMA, *Nowa jakość planowania wymagań edukacyjnych w szkolnym nauczaniu religii — szanse i bariery. Analizy w świetle znowelizowanej „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”*, Kat 54 (2010), nr 9, s. 6–16.

nikach do religii, skrótkowo przypomniemy istotę tego wychowania. Odwołamy się tu do najważniejszych soborowych i posoborowych dokumentów Kościoła oraz do stwierdzeń polskich katechetyków.

1. Istota wychowania liturgicznego

„Liturgia (...) jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc”³. Założenie to jest istotne dla katechezy. Katecheza, będąc jedną z podstawowych form działalności Kościoła, ma prowadzić do liturgii. Poza tym liturgia jest źródłem, z którego wypływa zbawcza moc katechezy. W *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* czytamy, że po Soborze Watykańskim II „życie liturgiczne jest rozumiane głębiej jako źródło i szczyt życia eklezjalnego”⁴. Z uwagi na powyższe wskazania, liturgia powinna stanowić źródło i cel katechezy. Przekazując wiedzę i kształtując postawy uczniów, katecheta ma sięgać do liturgii⁵.

W wychowaniu liturgicznym rozróżnia się czynności dydaktyczne i działania formacyjne. Ważna jest bowiem wiedza na temat celebracji roku kościelnego, czynności liturgicznych, symboliki, znaków liturgicznych, obrzędów poszczególnych sakramentów i ich znaczenia w życiu chrześcijanina⁶. Znajomość liturgii sprzyja uświadomieniu znaczenia Mszy św. i sakramentów w życiu chrześcijanina. Znajomość ta stanowi też podstawę w kształtowaniu postaw liturgicznych oraz pozwala przygotować uczniów do pełnego, świadomego i czynnego uczestnictwa w liturgii eucharystycznej i w celebracji roku kościelnego oraz do udziału w sakramentach. Bez wiedzy trudno mówić o poprawnym wprowadzaniu katechizowanych do modlitwy wspólnotowej. Warunkiem owocnego udziału w liturgii nie jest jednak wiedza, lecz duchowe zaangażowanie, otwartość na działanie Ducha Świętego i osobista więź z Bogiem. Dlatego też, w ramach wychowania liturgicznego, proponuje się konkretne formy uczestnictwa w liturgii roku kościelnego np. podczas nabożeństw i Mszy św.⁷ Do realizacji tego celu służy katecheza parafialna. W szkole natomiast uczniowie nabywają umiejętność odczytywania symboliki liturgicznej

³ KL 10; por. B. WYSOKIŃSKA, *Liturgia i katecheza*, Kat 43 (1999), nr 11, s. 9–12.

⁴ DOK 27; por. też Z. MAREK, *Katecheza i liturgia w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, CT 68 (1998), nr 3, s. 57–65.

⁵ Na temat relacji zachodzących między katechezą a liturgią powstało kilka cennych polskich opracowań. Zob. np. I. CELARY, *Liturgiczny wymiar katechezy*, SW 40 (2003), s. 159–172; R. MURAWSKI, *Katechumenalny wymiar katechezy*, cz. I, Kat 52 (2008), nr 2, s. 4–15; A. ZELMA, *Relacje zachodzące między katechezą a liturgią w czasach katechumenatu wczesnochrześcijańskiego*, SW 37 (2000), s. 597–604.

⁶ E. ALBERICH, *Liturgia i katecheza*, w: J. GEVAERT (red.), *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007, s. 544.

⁷ *Tamże*, s. 544–545.

oraz przygotowują czytania, modlitwy wiernych i komentarze, aby w sposób jeszcze bardziej aktywny uczestniczyć w Eucharystii. Młodzież podczas zajęć religii w szkołach jest też zapoznawana z sakramentami i treścią liturgii Mszy św. Również wykorzystanie metod liturgicznych wpisuje się w tę działalność katechetyczną⁸. Układając wspólnie lub indywidualnie modlitwę wiernych, uczestnicząc w celebracji i w pielgrzymce szkolnej do miejsca świętego, uczniowie mogą przeżywać treści, które poznali. Tym samym katecheta stwarza młodzieży okazję do doświadczeń religijnych.

Mówiąc o wychowaniu liturgicznym, trzeba też wspomnieć o tekstach biblijnych, które wykorzystywane są w liturgii roku kościelnego⁹. Jednym z zadań wychowania liturgicznego jest przygotowanie uczniów do rozumienia Ewangelii i innych czytań mszalnych. Poza tym, na podstawie tekstów liturgicznych, należy przybliżać katechizowanym, czym jest Kościół i na czym polega odpowiedzialność za wspólnotę Ludu Bożego. Do tego celu pomocne są opisy obrzędów, teksty liturgiczne i wyjaśnienia istoty poszczególnych sakramentów. Również obecność w liturgii żywej tradycji Kościoła stanowi ważne źródło dla treści katechetycznych¹⁰. Wychowanie liturgiczne zdecydowanie jednak wymaga troski o wyrobienie w uczniach ducha chrześcijańskiego poprzez wprowadzenie w liturgię. Niezależnie od wieku katechizowanych i ich poziomu rozwoju religijnego ma ono umożliwić nawiązanie osobowej więzi z Bogiem i odkrycie wspólnoty Kościoła¹¹. Dla katechetów jest rzeczą znaczącą, na ile te założenia wychowania liturgicznego znajdują się w podręcznikach do nauki religii. Nauczyciele religii korzystając z podręczników, zwłaszcza wtedy, gdy przygotowują dzieci i młodzież do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej (Eucharystii i bierzmowania), kierują się tym, co proponują im autorzy. Dlatego warto porównać, jakie odpowiedzi dotyczące wychowania liturgicznego znajdujemy w wybranych podręcznikach do nauczania religii w gimnazjum.

2. Wychowanie liturgiczne w podręcznikach wydawnictwa „Gaudium”

Wydawnictwo *Gaudium* wydaje od 2012 r. nowe podręczniki do nauczania religii w gimnazjum. Powstają one pod redakcją ks. Pawła Mąkosy — katechetyka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Treść podręczników jest zgodna z nową *Podstawą programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* i z nowym *Programem nauczania religii rzymskokatolickiej w gimnazjum*. Do tej

⁸ Zob. np. w: S. ŁABENDOWICZ, *Metody liturgiczne w katechezie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 8 (2008), nr 1, s. 57–60.

⁹ B. WYSOKIŃSKA, *Liturgia i katecheza*, s. 9nn.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ *Tamże*.

pory opracowano podręczniki do nauczania religii w I¹² i II¹³ klasie, a obecnie trwają prace nad podręcznikami do nauczania religii w klasie III. Oprócz licznych walorów dydaktycznych (m.in.: zgodność z nową formą planowania zajęć, zastosowanie nowych technologii informacyjnych, interesujące przykłady, rzetelne przygotowana korelacja z edukacją szkolną, staranna szata graficzna, dostosowana do percepcji uczniów) możemy w podręcznikach lubelskich znaleźć cenne propozycje co do wychowania liturgicznego. W I klasie poświęcono cały dział tematyczny (dział VI)¹⁴ treściom roku kościelnego celebrowanego w liturgii. Znajdujemy tam tematy poświęcone świętym i błogosławionym, jakich wspominamy w liturgii Kościoła. Są też katechezy na temat nabożeństwa różańcowego oraz modlitwy za zmarłych. Osobną uwagę poświęca się okresom liturgicznym i celebracjom z nimi związanymi. Dlatego mamy katechezy na temat Adwentu, Bożego Narodzenia, Wielkiego Postu, Triduum Paschalnego, uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej. Słusznie nie pomija się problematyki rekolekcji wielkopostnych. Uczniowie przypominają sobie i pogłębiają wiedzę na temat poszczególnych okresów roku liturgicznego. Jednocześnie katecheta może, korzystając z podręcznika, w pełni ukazać wartość modlitwy różańcowej w życiu chrześcijanina, potrzebę i sens modlitwy za zmarłych, znaczenie Adwentu i Wielkiego Postu w życiu chrześcijanina. Sam teoretyczny przekaz nie wystarcza. Autorzy podręcznika są tego świadomi, dlatego w lubelskich podręcznikach odnajdujemy wyraźne wskazania dotyczące formacji postaw liturgicznych. Spotykamy propozycje wypracowania wraz z młodzieżą form chrześcijańskiego przeżywania Adwentu, Bożego Narodzenia, Wielkiego Postu i Triduum Paschalnego. Obok tego możemy znaleźć w tej publikacji wiele informacji na temat nabożeństw liturgicznych. Charakterystyczne jest tu przywoływanie krótkich tekstów biblijnych i fragmentów nauczania Kościoła. Propozycje te zostają wzbogacone o krótki tekst modlitwy, ilustracje, obrazy, schematy. W ten sposób prezentowana wiedza staje się przyczynkiem do formowania odpowiednich postaw wśród młodzieży. Wyposażenie młodzieży w podstawę teoretyczną ma dopomóc we właściwym, pełnym uczestnictwie uczniów w liturgii roku kościelnego (także w obchodach uroczystości Bożego Ciała)¹⁵. Wskazania podane w podręczniku wy-

¹² P. MAKOSA (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Poradnik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, Lublin 2012; TENŻE (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Podręcznik dla I klasy gimnazjum*, nr AZ-31-01/10LU-1/12, zgodny z programem nauczania numer AZ-3-01/10, Lublin 2012; TENŻE (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Karty pracy dla I klasy gimnazjum*, Lublin 2012.

¹³ TENŻE (red.), *Z Tobą idę przez życie. Poradnik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, Lublin 2013; TENŻE (red.), *Z Tobą idę przez życie. Podręcznik dla I klasy gimnazjum*, nr AZ-32-01/10LU-1/13, zgodny z programem nauczania numer AZ-3-01/10, Lublin 2013; TENŻE (red.), *Z Tobą idę przez życie. Karty pracy dla I klasy gimnazjum*, Lublin 2012.

¹⁴ Zatytułowano go *Twoje słowo na ścieżkach mojego życia*. Zob. P. MAKOSA (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Poradnik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, s. 267; TENŻE (red.), *Spotykam Twoje Słowo. Podręcznik dla I klasy gimnazjum*, s. 95.

¹⁵ *Tamże*.

magają zatem kontynuacji w katechezie parafialnej, a także w duszpasterstwie młodzieży. Podobne refleksje nasuwają się wtedy, gdy spojrzymy na to, co proponuje się uczniom II klasy. Jednak zdaje się, że — analizując treść podręcznika — mamy tu jeszcze więcej możliwości wychowawczego oddziaływania.

W podręcznikach lubelskich do nauczania religii w II klasie gimnazjum, obok VI działu poświęconego celebracji najważniejszych świąt i uroczystości roku liturgicznego, znajdujemy inne tematy¹⁶. Cały II dział, pt. *Jeżus Chrystus prowadzi do pełni życia*, zawiera katechezy na temat sakramentów świętych¹⁷. Możemy tu znaleźć katechezy, w których uświadamia się uczniom, że modlitwa i liturgia są miejscem spotkania z Bogiem. Jednocześnie zachęca się młodzież gimnazjalną do systematycznej modlitwy i udziału w liturgii Mszy św. i w nabożeństwach liturgicznych. Na omówienie poszczególnych sakramentów przewidziano po jednej katechezie. Wyjątkiem jest Eucharystia. Najpierw (w jednej katechezie) przedstawia się ustanowienie i znaczenie Eucharystii, a następnie (w drugiej katechezie) omawia celebrację Eucharystii¹⁸. Tu też proponuje się rozdzielenie tematu o celebracji Eucharystii na dwie jednostki katechetyczne: na liturgię słowa i liturgię eucharystyczną¹⁹. Takie rozwiązanie wydaje się zasadne i zasługuje na podkreślenie. Katechezy dotyczące tematu Eucharystii wzbogacono o materiały filmowe²⁰. Projekcja filmów edukacyjnych o celebracji Eucharystii nie zastępuje bezpośredniego udziału w liturgii, podprowadza jednak pod rzeczywistość liturgiczną, dostarcza przeżyć, sprzyja zrozumieniu i zapamiętaniu treści. Poza tym wykorzystanie filmu jest atrakcyjne dla młodzieży, wzbudza zainteresowanie uczniów tym niezwykle ważnym tematem. Oglądanie przekazu audiowizualnego o Mszy św. może też rozbudzić pragnienie udziału w liturgii zwłaszcza u osób, które systematycznie nie uczestniczą w niedzielnej Eucharystii. Dodatkowo materiał filmowy pomaga w zachęcaniu uczniów do tego, aby własnymi słowami uzasadnili, dlaczego Eucharystia powinna być „sercem niedzieli” każdego wierzącego człowieka. Podobne refleksje nasuwają się wtedy, gdy czytamy propozycje zawarte w katechezach na temat chrztu świętego, bierzmowania, pokuty i pojednania, namaszczenia chorych, kapłaństwa i małżeństwa²¹. Uczniowie mogą uświadomić sobie, że już na mocy chrztu świętego, a dodatkowo jeszcze dzięki sakramentowi bierzmowania, mają swój udział w kapłaństwie powszechnym. Poza tym treść katechez pozwala uświadomić gimnazjalistom, że otrzymali prawo i obowiązek uczestnictwa pełnego, świadomego i czynnego

¹⁶ P. MAŁKOSA (red.), *Z Tobą idę przez życie. Poradnik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, s. 24–90, 254–337; TENŻE (red.), *Z Tobą idę przez życie. Podręcznik dla I klasy gimnazjum*, s. 15–48, 137–179.

¹⁷ *Tamże*.

¹⁸ TENŻE (red.), *Z Tobą idę przez życie. Poradnik metodyczny dla II klasy gimnazjum*, s. 47–60.

¹⁹ *Tamże*, s. 53.

²⁰ *Tamże*, s. 53–60.

²¹ *Tamże*, s. 24–86.

w czynnościach liturgicznych. Odwołanie do krótkich tekstów biblijnych i fragmentów nauczania Kościoła po Soborze Watykańskim II²² pomaga młodzieży poznać i zrozumieć prawdę, że liturgia nie jest jakimś obrzędem, podczas którego jego uczestnicy mechanicznie wykonują czynności (np. raz stoją, raz klękają, a w odpowiednim czasie siedzą i od czasu do czasu wypowiadają jakieś formuły), ale że jest to czynność święta, którą wykonuje Jezus Chrystus razem z Kościołem, postępując się celebrazem jako reprezentantem Kościoła. Ważne jest też przypomnienie uczniom i pogłębienie w nich prawdy, że liturgia stanowi miejsce spotkania człowieka z Bogiem, uświęcenia człowieka i uwielbienia Stwórcy²³. Widzimy więc, że propozycje wychowania liturgicznego młodzieży gimnazjalnej w podręcznikach lubelskich są konkretne. Mamy różnorodność propozycji metodycznych, wzbogaconych projekcją filmów. Poza tym w lubelskich podręcznikach do religii w gimnazjum uwidacznia się pierwszeństwo doświadczenia wiary poprzez propozycje modlitwy i zachętę do udziału w liturgii Kościoła. Wszystko to zasługuje na podkreślenie. Nie zastępuje jednak bezpośredniego udziału w liturgii. Wymaga zatem dopełnienia o celebrazie liturgiczne organizowane w katechezie parafialnej.

3. Wychowanie liturgiczne w podręcznikach wydawnictwa WAM

Również w podręcznikach wydawnictwa WAM obecne są tematy poświęcone liturgii. Warto dodać, że w wydawnictwie tym ukazały się dwie serie podręczników do nauczania religii w gimnazjum: *Odstąpić twarz Chrystusa*, pod redakcją ks. W. Kubika, T. Czarneckiej i G. Łuszczaka²⁴, oraz *W drodze do Emaus*, pod redakcją ks. Z. Marka²⁵. Pierwsza seria obejmuje materiały dla trzech klas. W każ-

²² *Tamże*.

²³ *Tamże*.

²⁴ W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Szukam Was. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, nr AZ-31-01/10-KR-1/11, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Kraków 2011; W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Szukam Was. Poradnik metodyczny do religii dla klasy I gimnazjum*, Kraków 2011; W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Jestem z Wami. Podręcznik do religii dla klasy I gimnazjum*, nr AZ-32-01/10-KR-3/12, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Kraków 2012; W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Jestem z Wami. Poradnik metodyczny do religii dla klasy II gimnazjum*, Kraków 2012; W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Chodźmy razem. Podręcznik do religii dla klasy III gimnazjum*, nr AZ-33-01/10-KR-4/13, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Kraków 2013; W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Szukam Was. Poradnik metodyczny do religii dla klasy III gimnazjum*, Kraków 2013.

²⁵ Z. MAREK (red.), *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum*, nr AZ-31-01/10-KR-2/12, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Kraków 2012; TENŻE (red.), *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, Kraków 2012; TENŻE (red.), *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum*, nr AZ-31-01/10-KR-12/13, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Kraków 2013; TENŻE (red.), *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, Kraków 2013.

dym roku nauczania religii w gimnazjum zamieszczono blok zagadnień na temat roku liturgicznego. Cyklicznie powtarzają się tu katechezy o uroczystości Wszystkich Świętych, Adwencie, Bożym Narodzeniu, Wielkim Poście. Nie brakuje też katechez na temat celebracji Triduum Paschalnego czy uroczystości Zesłania Ducha Świętego. Dopełnieniem dla wyżej wymienionych są inne katechezy, np. w I klasie: o roku liturgicznym i rekolekcjach wielkopostnych²⁶, w II klasie: o modlitwie różańcowej oraz świętach maryjnych²⁷, a w III klasie: o Niedzieli Miłosierdzia Bożego i uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa²⁸. Wiele uwagi poświęca się też modlitwie wspólnotowej. Wszystkie propozycje zostały wzbogacone o krótkie teksty biblijne i przedstawienie nauczania Kościoła. Jak można dostrzec, mamy tu propozycję rzetelnego przekazu wiedzy na temat celebracji roku liturgicznego. Zaplanowana modlitwa podczas lekcji religii wpisuje się w proces kształtowania postaw. Proponowane metody skłaniają do refleksji. Wymienione elementy wychowania liturgicznego nie są jednak wystarczające. Dlatego też trzeba je powiązać z katechezą parafialną.

Podobne do powyższych refleksje nasuwają się w oparciu o propozycje katechez zamieszczonych w drugiej serii²⁹. Tu również zostają przedstawione zagadnienia, które wpisują się w wychowanie liturgiczne młodzieży. Nie ma jednak odrębnych bloków tematycznych. Katechezy poświęcone liturgii są zamieszczone obok innych tematów. W I klasie mamy katechezy na temat celebracji Triduum Paschalnego, Wielkiego Postu oraz rekolekcji wielkopostnych³⁰. Obok wiedzy zwraca się uwagę na kształtowanie postawy nawrócenia. Zachęca się też młodzież do udziału w wielkopostnych rekolekcjach i w liturgii paschalnej³¹. Podręcznik dla klasy II zawiera katechezę, w której uczniowie poznają istotę liturgii eucharystycznej. Młodzież przypomina też sobie znaczenie symboli chleba i wina oraz warunki przystępowania do Komunii św. Katecheta ma pomóc uczniom w kształtowaniu postawy wiary w obecność Jezusa Chrystusa pod postaciami eucharystycznymi³². Obok podstawowych zagadnień związanych z liturgią eucharystyczną, w kolejnej katechezie ukazano rolę liturgii w przeżywaniu Adwentu³³. W innych jednostkach kateche-

²⁶ W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Szukam Was. Poradnik metodyczny do religii dla klasy I gimnazjum*, s. 239–285.

²⁷ W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Jestem z Wami. Poradnik metodyczny do religii dla klasy II gimnazjum*, s. 277–322.

²⁸ W. KUBIK, T. CZARNECKA, G. ŁUSZCZAK (red.), *Szukam Was. Poradnik metodyczny do religii dla klasy III gimnazjum*, s. 289–347.

²⁹ Do 2013 r. opracowano materiały dla I i II klasy. W 2015 r. planowana jest kolejna część — podręczniki dla III klasy gimnazjum.

³⁰ Z. MAREK (red.), *Jezus uczy i zbawia. Podręcznik metodyczny dla I klasy gimnazjum*, s. 101–118.

³¹ *Tamże*.

³² *Tamże*, s. 43–44.

³³ *Tamże*, s. 45–46.

tycznych zwrócono uwagę na istotę sakramentu pokuty i pojednania oraz obrzędy udzielania tego sakramentu³⁴. Autorzy katechez zakładają też kształtowanie postawy wiary w Boże przebaczenie udzielane przez posługę kapłana³⁵. Poza tym w II klasie mamy katechezy poświęcone sakramentowi namaszczenia chorych³⁶. Wiele uwagi poświęca się liturgii Wielkiego Postu, wydarzeniom paschalnym i rekolekcjom wielkopostnym³⁷. W ten sposób uczniowie mają możliwość pogłębienia, uzupełnienia i utrwalenia wiedzy, którą już posiadają. Propozycje autorów zostają wzbogacone o teksty biblijne i posoborowe nauczanie Kościoła. Ograniczają się jednak tylko do przekazu wiedzy. Jest to uzasadnione ze względu na warunki szkolne. Lekcja religii w szkole uniemożliwia realizację funkcji wtajemniczenia chrześcijańskiego. Wymaga zatem dopełnienia o celebracje liturgiczne organizowane w ramach katechezy parafialnej.

4. Wychowanie liturgiczne w serii poznańskich podręczników

Kolejna seria ogólnopolskich podręczników do nauki religii w gimnazjum została wydana w Poznaniu przez Wydawnictwo Święty Wojciech. Obejmuje ona materiały opracowane pod redakcją ks. J. Szpeta i D. Jackowiaka. Podręczniki te są zgodne z podstawą programową i programem nauczania religii z 2010 r. W I klasie, w podręczniku zatytułowanym *Spotkanie ze Słowem*, w VI dziale tematycznym znajdujemy kilka katechez, które mają służyć wychowaniu liturgicznemu³⁸. Widać w nich wyraźne nawiązanie do roku liturgicznego. Obok katechezy poświęconej patronowi młodzieży — św. Stanisławowi Kostce — znajdujemy katechezy na temat liturgii Adwentu, Bożego Narodzenia, Wielkiego Postu i Triduum Paschalnego. Osobną uwagę poświęca się rekolekcjom wielkopostnym. Widoczna jest przy tym zachęta skierowana do młodzieży, aby otworzyli swoje serce na działanie łaski Bożej w czasie rekolekcji wielkopostnych czy też podczas celebracji świąt roku liturgicznego³⁹. Poprzez taki dobór treści nauczania zostaje w wyraźny sposób podkreślone znaczenie praktyk religijnych. Jednak autorzy są świadomi, że wiedza o liturgii nie wystarcza do wychowania liturgicznego.

³⁴ *Tamże*, s. 76–79.

³⁵ *Tamże*, s. 78–79.

³⁶ *Tamże*, s. 82–83.

³⁷ *Tamże*, s. 94–89.

³⁸ J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Spotkanie ze Słowem. Podręcznik dla pierwszej klasy gimnazjum*, nr AZ-31-01/10-PO-1/11, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Poznań 2011; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Spotkanie ze Słowem. Poradnik metodyczny do nauczania religii dla klasy pierwszej gimnazjum*, Poznań 2011; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Spotkanie ze Słowem. Karty pracy dla pierwszej klasy gimnazjum*, Poznań 2011.

³⁹ *Tamże*.

Podobne refleksje nasuwają się, gdy przeglądamy propozycje katechez dla II klasy gimnazjum⁴⁰. Tu również znajduje się jeden dział tematyczny związany z liturgią w Kościele katolickim. Zaplanowano katechezy o Adwencie, Bożym Narodzeniu, Wielkim Poście, Triduum Paschalnym. Osobną lekcję poświęcono celebracji Zmartwychwstania Jezusa. Poza tym zwrócono uwagę na kult Maryi w Kościele katolickim oraz na tajemnicę Ducha Świętego obecnego i działającego w życiu chrześcijanina. Wszystkie te treści wskazują na zgodność z programem nauczania religii z 2010 r. Cechą charakterystyczną propozycji w podręcznikach poznańskich jest powiązanie elementów wiedzy o liturgii z przeżywaniem roku liturgicznego w Kościele katolickim. Z uwagi na specyfikę lekcji religii w szkole nie zaplanowano żadnych form celebracji liturgicznej. Zwrócono jedynie uwagę na znaczenie świadomego, aktywnego udziału w liturgii. Kształtowanie właściwych postaw związanych z uczestnictwem w liturgii młodzieży gimnazjalnej wymaga więc dopełnienia w katechezie parafialnej.

Również w III klasie gimnazjum zaplanowano jeden blok tematów poświęconych liturgii roku kościelnego⁴¹. Nosi on tytuł *Rok z Jezusem Chrystusem w Kościele*. W katechezach z tego bloku tematycznego mamy nie tylko opis teologii poszczególnych świąt kościelnych, ale także liturgii⁴². Powtarzają się tematy dotyczące podstawowych świąt celebrowanych w Kościele katolickim⁴³. Uczniowie winni stale pogłębiać i utrzymywać wiedzę o liturgii. Są też zachęceni do refleksji nad własnym udziałem i zaangażowaniem w celebrację świąt roku liturgicznego. Wiele uwagi autorzy poświęcają modlitwie. Zakładają nie tylko konieczność wiedzy na ten temat, ale także potrzebę systematycznej modlitwy podczas lekcji religii. Słuszne wydają się być sugestie różnych form modlitwy podczas lekcji⁴⁴. Takie propozycje nie wyczerpują jednak całego wychowania liturgicznego. Dlatego tylko w pewnym stopniu możemy mówić o wychowaniu liturgicznym w szkolnym nauczaniu religii. Podobnie jak na wcześniejszych etapach, potrzebne są działania katechetyczne w parafii. Nie można bowiem wychowywać młodzieży bez bezpośredniego jej udziału w celebracjach liturgicznych.

⁴⁰ J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Aby nie ustać w drodze. Podręcznik dla drugiej klasy gimnazjum*, nr AZ-32-01/10-PO-1/12, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Poznań 2012; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Aby nie ustać w drodze. Poradnik metodyczny druga klasa gimnazjum*, Poznań 2012; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Aby nie ustać w drodze. Karty pracy dla drugiej klasy gimnazjum*, Poznań 2012.

⁴¹ J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Życ w miłości Boga. Podręcznik dla trzeciej klasy gimnazjum*, nr AZ-33-01/10-PO-1/13, zgodny z programem nr AZ-3-01/10, Poznań 2013; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Życ w miłości Boga. Poradnik metodyczny trzecia klasa gimnazjum*, Poznań 2013; J. SZPET, D. JACKOWIAK (red.), *Życ w miłości Boga. Karty pracy dla trzeciej klasy gimnazjum*, Poznań 2013.

⁴² *Tamże*.

⁴³ *Tamże*.

⁴⁴ *Tamże*.

5. Podsumowanie

Podjęta refleksja na temat wychowania liturgicznego młodzieży gimnazjalnej w oparciu o propozycje katechez w wybranych podręcznikach wykazała mocne i słabe strony publikacji przeznaczonych dla uczniów gimnazjum. Każda z serii podręczników, a więc lubelska, krakowska i poznańska, zawiera treści liturgiczne. W podręcznikach zawarta jest wystarczająca liczba katechez poświęconych liturgii Kościoła katolickiego. Treści poszczególnych lekcji służą pogłębieniu i utrwaleniu przez młodzież nabytej wiedzy. Zagadnienia liturgiczne są niemal identyczne w omawianych seriach podręczników do nauczania religii w gimnazjum, gdyż zostały one opracowane na podstawie tego samego programu nauczania. Wielokrotnie w każdej serii powraca problematyka celebracji takich świąt, jak: Boże Narodzenie czy Wielkanoc. Obok tego znajdujemy katechezy o Adwencie, Wielkim Poście, Triduum Paschalnym, rekolekcjach wielkopostnych. Niekiedy też znajdziemy w podręcznikach propozycje omówienia uroczystości kościelnych (np. Zesłania Ducha Świętego) czy też nabożeństw poświęconych Maryi. Swoje propozycje autorzy wzbogacają tekstami biblijnym i aktualnym nauczaniem Kościoła. Czynią to w sposób umiarkowany. Różnica uwidacznia się jedynie w akcentach treściowych i w propozycjach prowadzenia jednostki katechetycznej. W seriach krakowskiej i poznańskiej brakuje materiałów filmowych. Z kolei w serii lubelskiej takie materiały odnajdujemy, co zasługuje na uwagę. Film edukacyjny wzmacnia przekaz treści i zachęca do bezpośredniego udziału w liturgii.

W każdej serii podręczników mamy wyraźne nachylenie poznawcze. We wszystkich propozycjach autorów podręczników do religii w gimnazjum widoczna jest troska o przekaz wiedzy. Marginalnie traktuje się działania, które służą kształtowaniu postaw liturgicznych wśród młodzieży. Warto zauważyć, że sporadycznie pojawiają się katechezy na temat sakramentu bierzmowania. Takie podejście z jednej strony jest uzasadnione. W szkole trudno bowiem organizować celebracje liturgiczne czy też bezpośrednio przygotowywać do przyjęcia sakramentu bierzmowania. W szkole młodzież gimnazjalna może jedynie uczyć się na temat poszczególnych sakramentów oraz celebracji świąt, jakie występują w roku kościelnym. Uczniowie mają też okazję do poznawania zobowiązań płynących z przyjęcia poszczególnych sakramentów. Ta możliwość poznawcza uwidacznia się też w związku z przygotowaniem młodzieży gimnazjalnej do przyjęcia sakramentu bierzmowania.

Dla pełnego wychowania liturgicznego potrzebny jest udział w liturgii. Dlatego przedstawione w omawianych podręcznikach katechezy spełniają funkcję służebną. Przygotowują (pod względem rozumienia tego, co dzieje się podczas celebracji liturgicznych) do świadomego i aktywnego udziału w liturgii Kościoła katolickiego. Mogą też pomóc w otwarciu się uczniów na Boga obecnego w liturgii. Wymagane jest dopełnienie poprzez uczestnictwo w Eucharystii i w różnych nabożeństwach.

Należy zatem dołożyć wszelkich starań, aby młodzieży gimnazjalna nie tylko znała i rozumiała czynności, symbole, język liturgiczny, ale także uczyła się odpowiednich postaw. Z tego m.in. względu obok omawiania problemów liturgicznych potrzebne jest bezpośrednio doświadczenie cudu liturgii poprzez udział w celebracjach liturgicznych. Udział w liturgii pomaga w bezpośrednim, właściwym przeżywaniu poszczególnych okresów roku liturgicznego. Jednocześnie pozwala spotkać osobowego Boga i doświadczyć wspólnoty Kościoła. Poza tym chroni katechezę przed intelektualizmem, indoktrynacją, pomagając w przewyciężeniu rozdziału między formalizmem a spontanicznością. Niezastąpiona w tej kwestii jest integracja nauczania religii z katechezą parafialną. Stąd wszelkie wysiłki katechetów i duszpasterzy powinny być skoncentrowane nie tylko wokół przekazu wiedzy, ale również kształtowania właściwych postaw liturgicznych.

Słowa kluczowe: wychowanie liturgiczne, nauczanie religii, podręczniki do religii, liturgia, młodzież, katecheza parafialna, katecheta.

Liturgical education of teenagers exemplified on chosen religion coursebooks

Summary

Successive series of religion coursebooks for the middle school are being created nowadays. These positions are adjusted to the binding Roman Catholic Religion curriculum in kindergardens and schools from 2010. Concern to realize all catechetical tasks is visible in these coursebooks. Liturgical education is among these tasks.

The aim of this article is the elaboration of liturgical education of middle school pupils exemplified on the coursebooks from the following publishing companies: Kraków, Lublin and Poznań. Attention has been called to the essence of liturgical education. There has been a discussion about liturgical education based on Lublin, Kraków and Poznań coursebooks. The choice of these has been dictated by their popularity and Polish nationwide character. In conclusion a short summary has been made along with emphasising the advantages and disadvantages of the analysed coursebooks.

Key words: liturgical education, religion teaching, religion coursebooks, liturgy, teenagers, parish catechesis, catechist.